

Anna Goliszek

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

POSTAWY WZGLĘDEM ZIEMI WŁAŚCICIELI RODZINNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH WYBRANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

*FARMERS ATTITUDES TOWARDS FAMILY FARMS LAND IN CHOSEN
COMMUNES OF LUBELSKIE PROVINCE*

Słowa kluczowe: ziemia, rodzinne gospodarstwo rolne, racjonalność chłopska, racjonalność farmerska

Key words: land, family farm, peasant rationality, farmers rationality

Synopsis. Badano jakie postawy względem ziemi przyjmują właściciele rodzinnych gospodarstw rolnych? Problem ten rozpatrywano w aspektach dotyczących opinii na temat sprzedaży ziemi i jej dzierżawy, a także strategii rozwoju obszaru gospodarstwa. Analizując postawy względem ziemi, dokonano próby ich typologizacji, ze względu na racjonalność chłopską i farmerską. Praca ma charakter empiryczny. Do zbierania danych pierwotnych posłużono się metodą sondażową. Badania przeprowadzono w dwóch wybranych gminach województwa lubelskiego, na próbie 120 osób.

Wstęp

Zmiany społeczne, polityczne, gospodarcze są źródłem przemian świadomości człowieka; zmieniają jego mentalność, wartości, normy zachowań, styl bycia, priorytety. Ważne procesy społeczne (industrializacji, urbanizacji, globalizacji), a także zmiany ustrojowe, odciskają swoje piętno na świadomości współczesnego rolnika, wpływając między innymi na jego postawy względem ziemi.

Jak te procesy wpływają na sposób myślenia właścicieli rodzinnych gospodarstw o ziemi? Czy nadążają oni mentalnie za zmianami strukturalnymi, które dokonują się wciąż w społeczeństwie? Czy myślenie rolnika o ziemi jest bliższe mentalności chłopskiej czy farmerskiej? Te pytania są pretekstem do rozważań w artykule.

Uwarunkowania historyczne postaw względem ziemi

W tradycyjnej kulturze chłopskiej, która kształtowała się w warunkach izolacji społecznej i kulturowej, ziemia i gospodarstwo rolne stanowiły wartości nadrzędne w ich hierarchii wartości egzystencjalnych. Były do pewnego stopnia wartościami autotelicznymi, nadrzędnym celem zabiegów ówczesnej ludności wiejskiej, zarówno wielkochłopskiej jak i wyrobniczej. Ziemia była swoistego rodzaju sacrum, któremu przysługiwała część jako dziełu Bożemu i jako matce-żywicielce [Styk 2008]. Jej wartość doceniono także w okresie zaborów, kiedy to historiozofia romantyczna wyniosła ziemię na piedestał, podkreślając jej znaczenie dla tożsamości narodowej, a z trwania na ojcowiznie, z obrony ziemi przed zaborcami, uczyniła istotę patriotyzmu w XIX wieku.

W kulturze chłopskiej gospodarstwo spełniało funkcję ekonomiczno-zabezpieczającą, ale również funkcję społeczno-prestiżową. Decydowało o uzyskiwanych środkach do życia, a więc o stopniu zaspokojenia podstawowych potrzeb biologicznych, jak również i o pozycji społecznej danej rodziny we wsi. Ilość ziemi, jej jakość i efektywność zarządzania, wyznaczały miejsce w stratyfikacji społeczeństwa lokalnego i szerszych społeczności. Stąd też w przeszłości posiadanie gospodarstwa i jego powiększanie przez dokupywanie ziemi było przedmiotem dążeń i aspiracji wielu generacji chłopskich. Tej aspiracji podporządkowane zostały nawet potrzeby konsumpcyjne rodziny. Styk [2008] pisze: „Zazwyczaj ważniejsza od konsumpcji była konieczność dokupienia ziemi, budowy lub modernizacji zabudowań, powiększenia inwentarza, zakupu narzędzi i maszyn itp. Priorytet produkcji nad konsumpcją miał charakter strukturalny, był bowiem wymuszo-

ny przez wymogi gospodarstwa i konieczność powiększenia bazy materialnej dla rodziny". Wszelkie formy osłabiania gospodarstwa były piętnowane, traktowane jako przejaw sprzeniewierzenia się dziedzictwu.

Nadrzędne miejsce gospodarstwa i ziemi określało normy postępowania, pożądane cechy osobowości i wzory życia rodzinnego. Stan taki trwał także w okresie powłaszczeniowym [Turowski 1995]. Ten stosunek do ziemi i jej posiadania uległ zmianie na początku XX wieku, w okresie międzywojennym, a po II wojnie światowej zmienił się gwałtownie. Trzy wielkie procesy: industrializacji i urbanizacji, a następnie globalizacji odegrały znaczną rolę w tych przeobrażeniach.

Trzeci etap zmiany stosunku do ziemi i do gospodarstwa, wywołany został przez decyzje, które zapadły podczas obrad okrągłego stołu, w wyniku których doszło do przemian ustrojowych w Polsce, do przejścia z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki wolnorynkowej. Przełom ustrojowy sprawił, że niemal z dnia na dzień oczekiwania kulturowe uległy diametralnej zmianie. Nowy system, z jego trzema podstawowymi filarami, rynkiem kapitalistycznym, demokratyczną polityką i wolnością myśli, narzucał zupełnie odmienne reguły, które wymuszały i wymuszają nadal zmianę mentalności i zachowań także rolników.

Istotą przemian w stosunku do ziemi rolnika, według Styka [2008] jest zmiana jej pozycji w tradycyjnej hierarchicznej triadzie wartości ziemi, rodziny i domu w świadomości jednostkowej, jak i zbiorowej. Przekształciła się ona z wartości autotelicznej w ekonomiczną wartość instrumentalną. Jako wartość instrumentalna została zaś podporządkowana rodzinie, sferze konsumpcji i poziomowi zamożności.

Metodyka badań

W artykule ukazano postawy polskich rolników względem ziemi. Podjęto tu próbę zdiagnozowania tych postaw pod kątem pozostałości mentalności chłopskiej i symptomów mentalności nowoczesnej, mentalności farmerskiej. Problem zobrazowano na przykładzie badań przeprowadzonych w dwóch gminach miejsko-wiejskich województwa lubelskiego, gminie Bełżyce położonej w zachodniej części województwa i gminie Krasnobród, leżącej na jego południowych rubieżach.

Jako metodę badawczą wykorzystano metodę sondażową, w ramach której zastosowano kwestionariusz ankiety. Próbę badawczą stanowiło 120 właścicieli rodzinnych gospodarstw rolnych, 50 z terenów gminy Bełżyce, 70 z gminy Krasnobród. Rozpiętość wiekowa respondentów mieściła się w granicach od 20-70 lat. Respondentów wybierano metodą kuli śnieżnej, tzn., że badani sami wskazywali kolejnych informatorów. Dobór próby był okolicznościowy a zarazem celowy. Ankiety przeprowadzono z właścicielami rodzinnych gospodarstw rolnych, którzy byli równocześnie menedżerami własnego przedsiębiorstwa, a wielkość gospodarstwa rolnego mieściła się w przedziale od 1 do 300 ha [Ustawa o kształtowaniu... 2003].

Ankiety przeprowadzono w maju 2009 roku. Próba nie jest reprezentatywna dla ogółu rolników województwa, a badania miały charakter pilotażowy. Przedstawione poniżej wyniki dotyczą tylko biorących udział w badaniach sondażowych.

Charakterystyka grupy badawczej

Badaniami objęto 120 właścicieli rodzinnych gospodarstw rolnych. Badani, to przede wszystkim ludzie w wieku stabilizacji, tj. 25-44 lat (50%) oraz w wieku dojrzałości i pogodzenia się z losem, czyli powyżej 45 roku życia (49%). Największy odsetek badanych, to osoby z wykształceniem średnim (43%) i zawodowym (33%), następnie z wykształceniem wyższym (12,5%), podstawowym (7,5%) oraz niepełnym podstawowym (3%).

Wielkość gospodarstw badanych rolników jest zróżnicowana. Tabela 1 ukazuje grupy obszarowe gospodarstw z poszczególnych gmin. Zgodnie z tradycją istniejącą w literaturze przedmiotu, dokonano kategoryzacji gospodarstw na: małe (1-5 ha), średnie (6-10 ha), duże (powyżej 11 ha).

Tabela 1. Grupy obszarowe gospodarstw według gmin

Kategorie	Gmina Bełżyce		Gmina Krasnobród		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Małe	10	20,0	29	41,4	39	32,5
Średnie	23	46,0	21	30,0	44	36,7
Duże	17	34,0	20	28,6	37	30,8
Ogółem	50	100	70	100	120	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Średni obszar badanych gospodarstw wynosi 10 ha, przy czym dla gminy Bełżyce 12 ha, a dla gminy Krasnobród 8,6 ha. Zatem średnia wielkość badanych gospodarstw jest większa niż średnia krajowa, która wynosi 7,6 ha.

Opinie na temat sprzedaży ziemi

Pierwszą zmienną opisującą postawy dzisiejszych rolników względem ziemi są opinie na temat jej sprzedaży. W tradycyjnej kulturze chłopskiej, wszelkie działania osłabiające funkcjonowanie gospodarstwa, w tym także sprzedaż ziemi, traktowane były jako forma profanacji, sprzeniewierzenie się ojcowiznie, były piętnowane przez społeczność lokalną. W społeczeństwie współczesnym, jak każde narzędzie pracy, jest wartością instrumentalną, poddawaną regułom wolnego rynku.

Poglądy badanych na temat sprzedaży ziemi prezentuje tabela 2. W badanej grupie właścicieli rodzinnych gospodarstw rolnych wyraźnie zauważamy polaryzację poglądów dotyczących gotowości do sprzedania własnej ziemi. Silne przywiązanie do ziemi, utrzymanie jej własności za wszelką cenę, charakterystyczne dla mentalności chłopskiej, w badanej grupie występuje u niemal połowy respondentów. Niewiele ponad połowę badanych wyraża gotowość do sprzedania ziemi.

Niezależne badania przeprowadzone przez Gorlacha [2001] w 1998 roku, jak również Halamską [2001] w roku 1999, wykazują, że 2/3 rolników jest silnie przywiązana do własnej ziemi, i nie sprzedałoby jej w żadnej sytuacji, traktując ją jako ojcowiznę, jako dobro niezbywalne. 1/5 badanych rolników, traktuje ziemię w sposób pozbawiony mitów, idei, jako środek produkcji i tyle samo w sposób funkcjonalny, tj. sprzedałoby ziemię w sytuacji, gdyby była taka konieczność.

Porównując wyniki badań, przeprowadzonych pod koniec lat 90-tych XX wieku na próbie reprezentacyjnej niezależnie przez Gorlacha i Halamską, z wynikami uzyskanymi w badaniach pilotażowych, prezentowanymi w artykule, nasuwa się wniosek, że dekadę później, bo w roku 2009, zauważalny jest wyraźny wzrost wskaźników mentalności farmerskiej w aspekcie gotowości do sprzedaży ziemi.

W badanych gospodarstwach zauważalna jest tendencja, że im większe gospodarstwo posiadają ankietowani, tym wyrażają mniejszą gotowość do sprzedaży ziemi. Żeby lepiej zrozumieć uwarunkowania mentalne gotowości rolników do sprzedaży ziemi, należy przyjrzeć się sytuacjom, w których sprzedałoby ją. Przedstawia to tabela 3.

Respondenci wymieniali dwa rodzaje sytuacji mobilizujących do sprzedaży ziemi, motywacje ekonomiczne i społeczne. Motywacjami ekonomicznymi są: dobra cena, nierentowność. Do kategorii sytuacji motywujących o charakterze społecznym

Tabela 2. Opinie na temat sprzedaży ziemi a grupy obszarowe gospodarstw

Kategorie	Małe		Średnie		Duże		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Tak	25	64,1	23	52,3	15	40,5	63	52,5
Nie	14	35,9	21	47,7	22	59,5	57	47,5
Ogółem	39	100,0	44	100,0	37	100,0	120	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Tabela 3. Motywy sprzedaży ziemi a wielkość gospodarstwa

Kategorie	Małe n=25		Średnie n=23		Duże n=15		Ogółem n=63	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Dobra cena	15	60	5	21,7	3	20,0	23	36,5
Brak następcy	7	28	7	30,4	3	20,0	17	27,0
Choroba	2	8	9	39,1	5	33,3	16	25,4
Brak środków do życia	1	4	2	8,7	2	13,3	5	7,9
Nierentowność	0	0	2	8,7	1	6,7	3	4,8
Praca poza rolnictwem	3	12	1	4,3	0	0,0	4	6,3
Pomoc dzieciom	0	0	0	0,0	1	6,7	1	1,6
Zmiana zamieszkania	0	0	0	0,0	1	6,7	1	1,6
Ogółem	28	112	26	113	16	106	70	111

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

zaliczono: brak następcy, chorobę, zmianę miejsca zamieszkania, brak środków do życia, pomoc dzieciom.

Sytuacją najsilniej motywującą do sprzedaży jest dobra cena za ziemię, co ciekawsze, dobra cena ziemi kusi do sprzedaży własnej posiadłości częściej małorolnych niż wielkoobszarowych rolników. Sytuacjami silnie motywującymi do sprzedaży gospodarstwa są także choroba i brak następcy.

Dlaczego rolnicy nie chcą sprzedawać ziemi? Odpowiedź na to pytanie znajdziemy w tabeli 4. Analizując odpowiedzi udzielane

przez respondentów zauważono, że ujawnia się w nich dwa rodzaje racjonalności, racjonalność emocjonalna i racjonalność instrumentalna. Przejawem racjonalności emocjonalnej są odpowiedzi, które wyrażają miłość do ziemi jako ojcowizny i wartości samej w sobie, a także do pracy na niej. Ten sam typ racjonalności wyraża się także w negatywnej postawie przeczekania („nie umiem nic innego robić”). Racjonalność instrumentalna wyraża się zaś w odpowiedziach typu: inwestycja, źródło utrzymania, brak opłacalności sprzedaży. Osoby, które chcą zachować ziemię, robią to przede wszystkim, ze względów emocjonalnych.

Wnioskiem płynącym z dotychczasowych rozważań jest stwierdzenie, że w badanej grupie występuje podobna liczba właścicieli rodzinnych gospodarstw rolnych o mentalności chłopskiej i farmerskiej.

Tabela 4. Powody nie sprzedawania ziemi a wielkość gospodarstwa

Kategorie	Małe n=14		Średnie n=21		Duże n=12		Ogółem n=57	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Ojcowizna	7	50,0	7	33,3	6	50,0	20	35,1
Sentyment do ziemi	3	21,4	6	28,6	4	33,3	13	22,8
Źródło utrzymania	1	7,1	4	19,0	12	100,0	17	29,8
Sentyment do pracy	2	14,3	5	23,8	2	16,7	9	15,8
Inwestycja	2	14,3	0	0,0	3	25,0	5	8,8
Brak innych umiejętności	1	7,1	1	4,8	0	0,0	2	3,5
Brak opłacalności	0	0,0	1	4,8	0	0,0	1	1,8
Ogółem	16	114,3	24	114,3	27	225,0	67	117,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Opinie na temat dzierżawy ziemi

W mentalności chłopskiej silne przywiązanie do ziemi było ściśle powiązane z własnością prywatną. Chłop aspirował do posiadania ziemi na własność, ponieważ ona zaspokajała potrzeby rodziny, a także była źródłem statusu społecznego.

Respondentom zadano zatem pytanie, czy trzeba być właścicielem ziemi, żeby zostać rolnikiem? Rozkład opinii w tej kwestii prezentuje tabela 5. Analiza wyników prowadzi nas do wniosku, że w środowisku respondentów występuje polaryzacja poglądów na temat związku między posiadaniem ziemi a byciem rolnikiem. Jeszcze dokładniej ten problem obrazuje tabela 6, która wskazuje opinie na temat dzierżawy.

Tabela 5. Opinie na temat konieczności posiadania na własność ziemi a grupy obszarowe gospodarstw

Kategorie	Małe		Średnie		Duże		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Tak	23	58,9	20	45,4	21	56,8	64	53,3
Nie	16	41,0	24	54,6	16	43,2	56	46,7
Ogółem	39	100,0	44	100,0	37	100,0	120	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

W tym miejscu przyjęto założenie [za: Gorlach 1995], że wyrazem mentalności farmerskiej są pozytywne opinie na temat dzierżawy (umożliwia zwiększenie produkcji, komasowanie gruntów, założenie gospodarstwa młodym rolnikom), chłopskiej zaś negatywne (lepiej być właścicielem, uzależnia od kontraktu, dzierżawcy nie dbają o ziemię) oraz brak poglądów w tej kwestii. Zauważamy zatem tendencję do polaryzacji poglądów. Pozytywne skutki dzierżawy dostrzega 57% respondentów. I tutaj zaznacza się tendencja, że pozytywne poglądy na temat dzierżawy częściej występują u właścicieli średnich i dużych gospodarstw niż tych najmniejszych.

Znamy już poglądy na temat stanu własności ziemi. Czy jednak postawy badanych rolników są spójne? Czy poglądy rolników wyrażają się w ich zachowaniach? Jaki jest status prawny zarządzanych przez nich gospodarstw? Otóż okazuje się, że 80% gospodarstw stanowi w całości prywatną własność, 18% część ziemi dzierżawi od innych (średnia wielkość dzierżawionych działek to 4,4 ha), a 2,5% część ziemi dzierżawi innym (średnia wielkość dzierżawionej działki to 1,6 ha). Przy czym największy odsetek właścicieli-dzierżawców jest w kategorii gospodarstw dużych.

W płaszczyźnie świadomości, racjonalność farmerska jest zatem znacznie bardziej popularna, niż w płaszczyźnie zachowań ludzkich. Struktura własności gospodarstw w większym stopniu odzwierciedla mentalność chłopską niż farmerską.

Tabela 6. Opinie na temat dzierżawy a grupy obszarowe gospodarstw

Kategorie	Małe		Średnie		Duże		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Dobre	17	43,6	26	59,1	26	70,3	69	57,5
Złe	7	17,9	8	18,2	6	16,2	21	17,5
Brak zdania	15	38,5	10	22,7	5	13,5	30	25,0
Ogółem	39	100,0	44	100,0	37	100,0	120	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Strategie względem ziemi

Halamska [Halamska, Lamarche, Maurel 2003], mówi o czterech typach strategii wobec ziemi, które wyznaczane są przez z jednej strony trajektorię zmian obszaru gospodarstwa, z drugiej zaś wizję jego rozwoju:

- strategia akumulacji, której cechą jest silna zależność między projektami inwestowania w ziemię a trajektoriami akumulacji,
- strategia oczekiwania wyrażona w jeszcze niezrealizowanych intencjach powiększenia gospodarstwa,
- strategia zachowawcza, dla której charakterystycznym jest brak projektów inwestowania w ziemię przy utrzymaniu gospodarstwa w niezmiennych granicach obszarowych,
- strategia wycofywania się, charakteryzującą się brakiem wizji rozwoju gospodarstwa, któremu towarzyszą procesy zmniejszania się jego obszaru.

W badaniach przeprowadzonych przez Halamską, rozkład poszczególnych wzorców dynamiki obszarowej gospodarstw rolnych był równomierny. Wszystkie strategie były w takim samym zakresie realizowane przez rolników. W prezentowanych badaniach, Autor nie badał procesu rozwoju badanych gospodarstw, zadał tylko

Tabela 7. Strategie względem ziemi a grupy obszarowe

Kategorie	Małe		Średnie		Duże		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Powiększenie	8	20,5	26	59,1	26	70,3	60	50,0
Pomniejszenie	6	15,4	2	4,6	1	2,7	9	7,5
Bez zmian	25	64,1	16	36,4	10	27,0	51	42,5
Ogółem	39	100,0	44	100,0	37	100,0	120	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

pytanie dotyczące planów wobec gospodarstwa. Wyniki przedstawia tabela 7.

Połowa respondentów planuje rozwój obszarowy własnych gospodarstw. Szczególnie taka postawa jest charakterystyczna dla właścicieli dużych i średnich przedsiębiorstw. Znaczący odsetek badanych myśli o zachowaniu gospodarstwa w niezmiennych granicach (42%), przy czym w tej grupie największy jest odsetek właścicieli najmniejszych gospodarstw. Oni też najczęściej myślą o zmniejszeniu jego obszaru.

Większość respondentów planujących powiększenie gospodarstwa chce to zrobić wyłącznie przez kupno, dla dużej grupy obojętna jest droga powiększenia gospodarstwa, w zależności od okazji, są otwarci zarówno na kupno, jak i dzierżawę ziemi.

Strategia powiększania gospodarstwa zapewne w większym stopniu przyczynia się do wzrostu konkurencyjności, niż strategia pomniejszania czy zachowawcza. Dlatego też ta pierwsza jest tu uznana za strategię zgodną z mentalnością farmerską, a dwie kolejne z mentalnością chłopską.

Podsumowanie

System aksjo-normatywny współczesnych rolników, jak wynika z badań, wykazuje cechę niespójności. Zapewne powodem tego stanu rzeczy są tendencje historyczne: komplikowanie się i różnicowanie wzorów i reguł społecznych w miarę ewolucji czy rozwoju społeczeństwa, odchodzenie od pierwotnej izolacji kultur do coraz większego kontaktu, oddziaływania na siebie i przemieszania, a także zauważalne w naszym społeczeństwie przyspieszenie zmian społecznych. Tempo innowacji we wszystkich dziedzinach jest ogromne i dyktuje ciągłe zmiany stylu życia: zwyczajów, moralności, praw.

Powodem niespójności normatywno-aksjologicznej rolników jest również głęboka i radykalna zmiana kulturowa, wywołana procesami industrializacji, urbanizacji, globalizacji, czy zmianami ustrojowymi. Radykalne zmiany społeczne wprowadzają nowe reguły życia, które wchodzą w sprzeczność z dawnymi normami i wartościami, zakorzenionymi jeszcze głęboko w pamięci, mentalności, w codziennych nawykach. Zmiana kulturowa doprowadziła do swoistego dualizmu, do koegzystencji w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym dwóch kultur: chłopskiej i farmerskiej.

Przeprowadzone badania wskazują, że w świadomości współczesnych rolników występuje silna asynchronia normatywna. W ich myśleniu i działaniu możemy zauważyć elementy anachroniczne, nieadekwatnego, lecz wciąż trwałego dziedzictwa przeszłości, wchodzącego w konflikt z nowymi sposobami życia. Idee romantyzmu leżące u podstaw tradycji chłopskiej, wciąż żywe w środowisku współczesnych rolników, mogą wchodzić w konflikt z wymaganiami pozytywistycznej „pracy u podstaw”, dyscypliny, racjonalności, innowacyjności i efektywności, jakich wymaga życie w nowoczesnym i suwerennym społeczeństwie.

Literatura

- Gorlach K.** 1995: Chłopi, rolnicy, przedsiębiorcy: „kłopotliwa klasa” w Polsce postkomunistycznej. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 84.
- Gorlach K.** 2001: Świat na progu domu. Rodzinne gospodarstwa rolne w Polsce w obliczu globalizacji. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 198.
- Halamska M.** 2001: Rolnicy '99 a ziemia: od mitu do rzeczywistości. *Wieś i Rolnictwo*, nr 1, s. 12-26.
- Halamska M., Lamarche H., Maurel M.C.** 2003: Rolnictwo rodzinne w transformacji postkomunistycznej. Anatomia zmiany. IRWiR PAN, Warszawa, s. 94.
- Styk J.** 2008: Ewolucja postawy rolników wobec własnego gospodarstwa i zawodu [www.demeter.cbr.edu.pl/konf2008/referaty/Styk.pdf].
- Turowski J.** 1995: Socjologia wsi i rolnictwa. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 238.
- Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego z 11 kwietnia 2003 roku, Dz.U. 64, poz.592.

Summary

This paper identifies and examines farmers attitudes towards land regarding family farms. That problem is considered in some aspects concerning the farmers opinions about land selling and renting as well as the strategy of farm area development. Making analysis of above mentioned farmers attitudes towards land, an author tried to make typological approach regarding peasant's and farmer's rationality. It is empirical elaboration. Data is collected using opinion poll. Survey was carried in two chosen communes of Lubelskie province on the sample of 120 persons.

Adres do korespondencji:

dr Anna Goliszek
 Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
 Katedra Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu
 ul. Akademicka 13
 20-950 Lublin
 tel. (0 81) 461 00 61 wew. 177
 e-mail: anna.goliszek@up.lublin.pl